

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Факультет психології і соціальної роботи
Кафедра загальної психології і психології розвитку особистості

Дипломна робота
Бакалавра

на тему: **«Вплив дитячо-батьківських відносин на формування страхів у дітей дошкільного віку»**

«The influence of child-parent relations on the formation of fears in preschool children»

Виконала: студентка заочної форми навчання
Спеціальність 6.030102 Психологія

Корабльова Оксана Вікторівна

Керівник доц., к.психол.н., диференціальної і спеціальної психології

Артюхіна Наталія Вікторівна _____

Рецензент: проф., д.психол.н.,

Кононенко Оксана Іванівна _____

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ __ від __. __. 20 __ р.

Завідувач кафедри

_____ Кіреєва З.О.

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № ____

протокол № __ від __. __. 20 __ р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис)

Родіна Н.В.

Одеса – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН НА ФОРМУВАННЯ СТРАХІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
1.1. Вплив дитячо-батьківських відносин на формування особистості дитини.....	7
1.2. Проблема страхів і механізмів їх породження	23
1.3. Психологічні особливості розвитку страхів у дітей старшого дошкільного віку.....	28
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДИТЯЧО- БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН НА ФОРМУВАННЯ СТРАХІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
2.1. Обґрунтування обраних методик та опис процедури дослідження	37
2.2. Дослідження вираженості страхів у дітей в дошкільному віці за методикою «Страхи в будиночках».....	43
2.3. Дослідження особистісно-емоційної сфери дитини за методикою «Кактус» (М.А. Панфілова).....	46
2.4. Дослідження суб'єктивної сімейної ситуації респондентів старшо- го дошкільного віку за методикою «Кінетичний малюнок сім'ї» (Р. Бенса, С. Кауфмана)	50
2.5. Дослідження дитяче-батьківських відносин за методикою ОРО (О. Варга, В Столін)	51
2.6. Результати статистичного аналізу зв'язку відчуття страху дошкі- льників та стилю дитяче-батьківських відносин	53
Висновки до другого розділу	55
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	59
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Сучасний стан нашого суспільства потребує пильної уваги з боку психологів до розвитку й регулювання проявів емоційної сфери підростаючого покоління. Нестабільність, яка існує у суспільстві на всіх рівнях, може не надавати прямого впливу на дитину, яка живе у сім'ї і про яку піклуються її батьки, але вона здійснює суттєвий вплив на психологічний стан саме дорослих, які є гарантом безпеки малюка, і вже через них, опосередковано, може позначатися на дитині. У ситуації соціальної нестабільності на сучасну дитину обрушується безліч несприятливих чинників, здатних не тільки загальмувати розвиток потенційних можливостей особистості, а й повернути процес її розвитку назад. І від того, як поведуть себе дорослі поруч, буде залежати, який вплив матимуть страхи і тривожні стани дитини, як вплинуть вони на її подальше життя та психічне здоров'я.

Доведено, що однією з умов, що впливають на прояв страхів у дітей, є психологічний мікроклімат сім'ї. Для маленької дитини сім'я - це цілий світ, в якому вона живе, діє, робить відкриття, вчиться любити, ненавидіти, радіти, співчувати. Будучи її членом, дитина вступає в певні стосунки з батьками, які можуть чинити на неї як позитивний, так і негативний вплив. Внаслідок цього дитина росте або доброзичливою, відкритою, товариською, або тривожною, грубою, лицемірною, брехливою.

Так само дитячі страхи в тій чи іншій мірі обумовлені віковими особливостями і мають тимчасовий характер. Однак ті дитячі страхи, які зберігаються тривалий час і важко переживаються дитиною, говорять про нервову ослабленість малюка, неправильному поведінку батьків, конфліктних відносинах в сім'ї і в цілому є ознакою неблагополуччя. Отже, переважна більшість причин, як відзначають психологи, лежить в області сімейних відносин, таких як потурання, непослідовність у вихованні, негативне або занадто вимогливе ставлення до дитини, яке породжує в неї тривогу і потім формує ворожість до світу.

Проблемі страхів у дітей приділяється багато уваги в роботах вітчизняних і зарубіжних психологів і психотерапевтів, таких як (А. Адлера, А.І. Божович, Л.С. Виготського, В.Е. Гебзаттель, А.В. Запорожець, А. І. Захаров, А. К. Ізард, О. М. Леонтьєва, А.Т Лидерс, Т.М. Мішиной, В.С. Мухіної, Ф. Перлза, Л. А. Петровської, А.В. Петровський, С.І. Самигін, А.С. Співаковський, Л.Д. Столярєнко, Г. С. Салліван, Ч. Спілбергера, Дж.Уотсона, К.Д. Ушинського, З. Фрейда, Е. Фромма, К. Хорні та ін.) Вони відзначають зростання числа дітей з різноманітними страхами, підвищеною збудливістю і тривожністю.

Доведено, що невротичні страхи у дітей з'являються в результаті тривалих і нероз'язних переживань або гострих психічних потрясінь на тлі болючої перенапруги нервових процесів. Невротичні страхи вимагають особливої уваги, так як при їх наявності дитина не може адекватно розвиватись. Вона стає скутою, напруженою, пасивною та афективно замкнутою. У зв'язку з цим гостро постає питання ранньої діагностики невротичних страхів та їхньої профілактики.

Останнім часом питання психологічної діагностики та корекції дитячих страхів набувають великого значення у зв'язку з їх досить широким поширенням серед дітей (Л. І. Божович, А.А. Бодальов, Е.М. Волкової, С.В. Ковальовим, В.С. Мухіна, Т.А. Рєпіна та інших)

Гостро постає необхідність комплексного підходу до вирішення проблеми корекції дитячих страхів з визначенням впливу дитячо-батьківських відносин на їх формування, оскільки сім'я для дитини цього віку є середою безпосереднього розвитку. Страхи, емоційні порушення піддаються корекції і без наслідків проходять у дітей до десяти років. Тому надзвичайно важливо своєчасно звертатися до фахівця, вжити заходів щодо подолання та профілактики фобій у дитини. Ця робота може виражатися як в ознайомленні батьків з результатами дослідження в допустимій формі, так і в напрямку звертання батьків на консультацію до фахівця з сімейних питань. Такий підхід може впливати не тільки на зовнішні сторони прояву дитячих страхів, але й на обставини, які їх породжують.

Отже, ураховуючи актуальність даної проблематики, ми й обрали темою нашого емпіричного дослідження визначення впливу дитячо – батьківських відносин на формування страхів у дітей дошкільного віку.

Мета дослідження – здійснити теоретично-емперичене дослідження впливу дитячо – батьківських відносин на формування страхів у дітей дошкільного віку.

Об'єкт дослідження - емоційна сфера особистості дитини

Предмет дослідження - вплив дитячо – батьківських відносин на формування страхів у дітей дошкільного віку.

У відповідності з об'єктом і предметом дослідження нами були поставлені наступні **задачі**:

1. Проаналізувати та систематизувати уявлень про вплив дитячо-батьківських відносин на психоемоційний стан дітей.
2. Провести емпіричні дослідження дитячо-батьківських відносин і формування страхів у дітей в дошкільному віці.
3. Виявити особливості впливу дитячо-батьківських відносин на формування страхів у дітей в дошкільному віці.

Методи дослідження: З метою вирішення поставлених дослідницьких задач та забезпечення об'єктивності дослідження в роботі використані: теоретичні – аналіз наукових джерел, системний аналіз та інтерпретація даних, вивчення та узагальнення досвіду; емпіричні – спостереження, бесіда, аналіз результатів діяльності, метод психодіагностичного обстеження) методи обробки даних (якісні – аналіз, синтез, порівняння; кількісні – методи статистичної обробки даних) та інтерпретаційні методи: структурний спосіб інтерпретації отриманих у роботі результатів, який уможливив співставлення отриманих даних. Для підтвердження висунутої гіпотези застосовувалися такі методи психологічного дослідження:

Метод психодіагностичного обстеження містив **методики**:

1. Методика для виявлення дитячих страхів «Страхи в будиночках» А.І. Захарова і М.А. Панфілової.

2. Методика «Кінетичний малюнок сім'ї». ((КМС) Р. Бенса, С. Кауфмана)

3. Методика «Стилі батьківських відносин» (А.Я. Варга, В.В. Столина).

4. Проективна методика М.А. Панфілова «Кактус».

Емпірична база дослідження. Дослідження проводилося в дитячому садку № 283 м. Одеси. У дослідженні взяли участь 45 дітей дошкільного віку та їхні матері 34 осіб.

Структура дипломної роботи. Робота викладена на 62 сторінках, містить 6 таблиць, 1 рисунок. Складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Список використаної літератури має 51 найменування.

ВИСНОВКИ

Проведене нами теоретико-емпіричне дослідження підтвердило те, що дитяче-батьківські відносини впливають на розвиток страхів дошкільнят. У своєму дослідженні ми виявили наступне:

1. Проаналізувавши та систематизувавши уявлення про вплив дитячо-батьківських відносин на психоемоційний стан дітей можна сказати, що одним з факторів, що впливають на розвиток страхів у дітей дошкільного віку є особливості батьківського ставлення до дитини: суворого, жорстокого ставлення, стилі виховання, позиція батьків по відношенню до дитини, відсутність емоційного контакту з дитиною, обмеженість в спілкуванні з ним, незнання вікових і індивідуальних особливостей малюка.

Найкращим профілактичним засобом є добрі стосунки батьків з дітьми, розуміння батьками внутрішнього світу своєї дитини, його проблем і переживань, вміння поставити себе на місце своїх дітей.

Найбільш чутливі до конфліктних відносин батьків діти-дошкільнята. У дошкільному віці значний розвиток відбувається в емоційній сфері дитини. Емоційна сфера дитини починає страждати при появі страхів, тривожності, невротизму у дитини, так як в ній немає позитивних переживань, і присутня постійна емоційна незадоволеність. Страх підриває впевненість дошкільника в самого себе, знижує самооцінку, наполегливість і завзятість у досягненні поставленої мети.

Дитячі страхи в тій чи іншій мірі обумовлені віковими особливостями і мають тимчасовий характер. Максимум страхів спостерігається в 5 - 8 років, при зменшенні інтенсивності зв'язків між страхами, але страх при цьому більш складно психологічно мотивований і несе в собі більший пізнавальний заряд.

Однак ті дитячі страхи, які зберігаються тривалий час і важко переживаються дитиною, говорять про нервову ослабленість дитини, неправильну поведінку батьків, конфліктних відносинах в сім'ї і в цілому є ознакою неблаго-

гополуччя. Більшість причин лежать в області сімейних відносин, таких як потурання, непослідовність у вихованні, негативне або занадто вимогливе ставлення до дитини, яке породжує в ньому тривогу і потім формує ворожість до світу.

2. В результаті проведення емпіричного дослідження, виявлено особливості впливу дитячо-батьківських відносин на формування страхів у дітей в дошкільному віці. Можна сказати, що дошкільнятам характерна наявність емоційних форм страху, обумовлених інстинктом самозбереження, які виражаються в боязні смерті та заподіяння фізичної шкоди. У дівчаток більш виражені страхи ніж у хлопчиків. Дана категорія дітей характеризується підвищеною тривожністю, плаксивістю, обережністю, страхом залишатися на самоті або навпаки надмірної замкнутістю.

У більшості дітей виявлено наявність агресивних проявів, також прагнення до домашнього захисту, що говорить про агресивність, як захисну реакцію на навколишній вплив. У деяких дітей агресія виражається в деструктивній формі. Діти мають певний рівень тривожності та конфліктності.

Переважаючими стилями відносин між дитиною та батьками є стиль «кооперація» та «сімбіоз» - це є ознакою того, що дорослий виявляє щирі цікавість до того, що цікавить дитину. На жаль, декілька матерів використовують стиль «відкидання» - такий дорослий відчуває по відношенню до дитини в основному тільки негативні почуття. Різниці по статі встановлено не було.

3. Результати роботи підтверджують, що на формування страхів в дошкільному віці впливає батьківське ставлення до дитини. Більш високий рівень страхів у дитини, яка відчуває негативне ставлення до неї, злість і роздратування. Дитині не довіряють та не підтримують її. Встановлено, що це стиль «відкидання» та «небажання співпрацювати». Такі діти сприймають сімейну ситуацію як тривожну та конфліктну. За цими параметрами спостерігаються найбільш виражені статистично значущі відмінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамова Г.С. Практикум по возрастной психологии. 3-е изд. - М., 2001. – 344 с.
2. Андрусенко В.А. Социальный страх. - Свердловск., 1991. – 310 с.
3. Арахелов Г.Г. Психофизиологический метод оценки тревожности. // Вопросы психологии. - №2. – 1997. – С. 187 – 192.
4. Астапов В.Н. Функциональный подход к изучению состояния тревоги. // Психологический журнал. - 1992. - Т. – 13. - №5. – С. 67 – 89.
5. Бассет Л. Как избавиться от чрезмерной тревожности. - СПб., 1997. – 309 с.
6. Безруких М.М. Проблемные дети. - М., 2000. – 210 с.
7. Берне Р., Кауфман С. Кинетический рисунок семьи. - Изд-во Смысл. М.: 2000.- 146 с.
8. Божович Л.И. Проблемы формирования личности /под ред. Д.И. Фельдштейна. - М., 1995. - 382 с.
9. Бондарина Л. М. Дитячо-батьківські відносини як чинник психічного здоров'я дошкільника// Вісник Інституту розвитку дитини. – 2015. – Вип. 6. – С. 78 – 96.
10. Вечерская М.Л. Чего боятся наши дети. - М., 2002. – 109 с.
11. Выготский Л.С. Педагогическая психология. - М., 1991. – 390 с.
12. Даценко Т. О. Психолого-педагогічний супровід старших дошкільників із подолання природного вікового страху // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2016. – Вип. 1. – С. 50–54.
13. Захаров А.И. Дневные и ночные страхи у детей. Серия «Психология ребёнка». - СПб., 2000. – 420 с.
14. Захаров А.И. Как предупредить отклонения в поведении ребенка. - М., 1993. – 287 с.
15. Зимбардо Ф. Застенчивость: /пер. с англ./ - М.: Педагогика. 1991. – 413 с.
16. Зубкова А.С. Детские страхи. - М., 2006. – 226 с.
17. Карандашев В.Н. Жить без страха смерти. - М, 1999. – 75 с.

18. Каптерев П.Ф. О детском страхе // Народное образование. - 2000. - С. 112 – 134.
19. Ключников С. М. Семейные конфликты. - Питер. СПб., 2002. – 348 с.
20. Карелина А.А. Психологические тесты. - М.,2002. – 502 с.
21. Куликова Т.А. Семейная педагогика и домашнее воспитание. - М., 1999. – 233 с.
22. Курпатов А. Как избавиться от тревоги. - М.,2003. 190 с.
23. Кэмбелл Р. Как на самом деле любить детей. - М, 1992. – 390 с.
24. Крайг Г. Психология развития. - Спб., 2000. – 639 с.
25. Лаут Г.В., Брак У.Б. Коррекция поведения детей и подростков. - М.: Академия, 2005. – 267 с.
26. Левитов Н.Д. Психическое состояние беспокойства, тревоги. // Вопросы психологии. - 1990.- №1. С. 123 – 145.
27. Лютова - Роберте, Моница Г. Учимся понимать своего ребенка. - Школьный психолог. - №23. - 2006. - С. 20 – 25
28. Нарушение в детском возрасте и их коррекция, / под ред. В.В. Лебединского. О.С. Никольской /. - М. МГУ. 1990. – 222 с.
29. Мартыненко О.Б. Происхождение страхов у детей // Прикладная психология. - №2. – 2003. – С 89 – 97.
30. Мартыненко О.Б. Механизмы происхождения страхов // Прикладная психология. - №3. - 2003. – 167 – 184.
31. Николаева Е.Н. Зависимость Эмоциональных реакций человека от негативных переживаний в детстве//Психологический журнал. - №3. -1996. – С. 99 – 112.
32. Никольская И.М. Психологическая защита детей. - Спб.,1999. – 489 с.
33. Немов Р.С. Психология. Учебник для студентов высших педагогических учебных заведений в 2-х кн. Кн. 2. - М., 1994. – 501 с.
34. Овчарова Р.Ф. Справочная книга школьного психолога. - М.,1996. – 444 с.
35. Осадча Т. М. Основні підходи до психокорекції дітей дошкільного віку з

- порушенням голосової функції//Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. -№ 5 (49). – С. 112 – 124.
36. Осипова А.А. Введение в практическую психокоррекцию: групповые методы работы. - М.,2000. – 218 с.
37. Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. - Спб.,1999. – 308 с.
38. Помощь родителям в воспитании детей. Пер. с английского /под ред. Пилиповского В.Я..- М., 1992. – 412 с.
39. Прихожан А.М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. - М.,2000. – 217 с.
40. Прихожан А.И. Психологический справочник, или как обрести уверенность в себе. - М.: Просвещение, 1994. – 302 с.
41. Психология страха: Популярная энциклопедия. - М.,1999. – 666 с.
42. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании. - М., 1995. – 421 с.
43. Сатир В. Как устроить себя и свою семью. - М.,1992. – 387 с.
44. Семейная психотерапия. // Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В.В., - СПб., 2000. – 342 с.
45. Степанов С.С. Психологический словарь для родителей. - М.,1996. – 520 с.
46. Соколова Г. Б. Теоретичні підходи до вивчення проблеми страхів у дітей старшого дошкільного віку//Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. - 2014. - Т. 19. - Вип. 2 (32). – С. 317 – 323.
47. Терещенко М. В. Емпіричне дослідження дитячо-батьківських відносин як фактора становлення образу сім'ї дошкільників //Вісник Інституту розвитку дитини. 2013. – С. 158-166.
48. Холинтаускас Г.Т. Использование детского рисунка для исследования внутрисемейных отношений // Вопр. Психологии. -№ 1. -1985. – С. 165 - 170.
49. Хьяли Л, Зигнер Д. Теории личности. - Питер Пресс. СПб., 1997. – 629 с.
50. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия. - Медицина. -

М., 1990. 417 с.

51. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В. Психология и психотерапия Питер. Серия мастера психологии. СПб семьи. -, 2000. - 520 с.